

„REGULILE VORBIRII” ÎN TĂLMĂCIREA LUI VASILIE GERGELY DE CSOKOTIS

MARIA ALDEA
Universitatea Babeș-Bolyai
Cluj-Napoca

1. Introducere

În articolul de față, ne propunem să luăm în discuție „regulile vorbirii” așa cum apar ele tălmăcite, sub condeiul lui Vasile Gergely de Csokotis, într-o lucrare tipărită la început de secol XIX, lucrare înscrisă în seria manualelor de „educație practică” difuzate în epocă și apreciată de numeroși cercetători drept un „cod al manierelor elegante”¹.

Despre Vasile Gergely de Csokotis avem extrem de puține informații de ordin bio-bibliografic. Originar din satul maramureșean Ciocotiș, sat atestat documentar în secolul al XVI-lea și configurat geografic între Fânațe și Izvoarele, localități din depresiunea Copalnicului, V. Gergely s-a născut în 1799². Data morții³ nu se cunoaște cu certitudine. Dobândind o solidă educație teologică la Viena, acesta a intrat în circuitul personalităților epocii iluministe datorită unei traduceri din limba germană în limba română apărute la Viena, în 1819, în tipografia lui Dimitrie Davidovics, și anume *Omu de lume séu Sontice Regule Cuvîntiei, gratiei, mai alésului modu a vietiei, și a adeveratelor blândetiê spre întribuintiarea tenerimei Romanesci, Acum Ântêa pe linba Daco-romană tradusu, și adausu*⁴.

De pe pagina de titlu aflăm mai multe informații: (1) este vorba de prima tentativă de traducere a acestei lucrări „pe linba Daco-Romană”, (2) textul este unul îmbogățit, „adaus” și (3) apare datorită susținerii financiare a lui Georgie Const. Darvar, un prolific neguțator și

¹ Vezi Șerban Cioculescu, „Un izvor literar necunoscut”, în *România literară*, II, 1969, p. 20; N. Iorga, *Istoria literaturii românești, III. Partea întâia (Generalități. Școala Ardeleană)*, Ediția a II-a revăzută și larg întregită, București, Editura Fundației „Regele Ferdinand”, 1933, p. 270–273; D. Popovici, *La Littérature Roumaine à l'Époque des Lumières*, Sibiu, Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania, 1945, p. 274–275.

² Cf. *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei R.S.R., 1979, s.v. *Gergely de Csokotis, Vasile*. Vezi și Marina Mihai, „Maramureșeni” – *Portrete și medalioane*, Prefață de Alexandru Ivăsiuc, Ediție și notă biografică îngrijite de Vasile Bologa, Cluj-Napoca, Editura Dragoș Vodă, 1998, s.v. *Vasile Gergeli de Ciocotiș*; Vasile Iuga de Săliște, *Dicționar istoric al localităților din județul Maramureș*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Dragoș Vodă, 2012, s.v. *Ciocotiș*.

³ Viorel Câmpăan, în eseu „Basilius Gergely de Ciocotiș, un cărturar din Andridul secolului XIX”, apărut în *Citadela*, septembrie 2011, p. 11, consultat on-line în 10 septembrie 2014 pe site-ul <http://content.yudu.com/Library/A1uvwd/Citadelasept2011/resources/11.htm>, avansează anul 1846 ca an al morții.

⁴ Volumul consultat se află conservat, în dublu exemplar, în colecțiile speciale ale Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga”, din Cluj-Napoca, la cota BRV 1043 (număr de inventar 1437 / 1945), respectiv BRV 1043 / 1 (număr de inventar D / 2842 / 1955), și însumează 165 de pagini.

proprietar imobiliar din Viena, născut în „Clisura de Macedonia” (Gergely 1819: IV). De altfel, acestui „ferbente zelosului spre cultura Romane” (Gergely 1819: IV) îi și este închinat volumul.

Textul este redactat cu grafie latină etimologizantă. În ciuda faptului că la începutul lucrării Vasile Gergely caută să explice sistemul ortografic aplicat, pe care îl asumă considerându-l drept o creație personală¹, „io nu potu scrie bucuria și ușiorare que aflu acum dedatu cu ortografia aqueasta nouă în linba Românescă, pe quare io insumi singuru mai cu dé dânsu cu sudórea zelului meu mio amu agonisitu” (Gergely 1819: 2), lectura traducerii ne-a pus în fața unei realități evidente: pe de o parte, avem de-a face cu un text cu nu puține erori tipografice în care sistemul de scriere oscilează și, pe de altă parte, după cum însuși traducătorul mărturisește, acesta s-a „indreptatu devoie pe cale aque mai ușioră a punerei innainte urmându simplicitatea cuvântării quă ori quine fôră de greutate sîme înțelégă, dequi scrisieiu prequum grăiesce poporul” (Gergely 1819: 2-3).²

Volumul debutează cu „salutul” *Multu Onorate Domnule!* semnat de către traducător și adresat finanțatorului traducerii (p. V-VI), urmat de o *Scurta indireptare a ȃicerei a foră, seu pronuntiatei Litereloru Daco-Romanesci* (p. VII-XVI), elaborată în română și latină.³ Conținutul⁴ propriu-zis al lucrării este organizat în două părți sau „rupturi”, fiind precedat de un *Cuvântu în nainte* (p. 1-5) și de o *Gâtire în nainte indreptătore* (p. 6-14).

În *Cuvântu în nainte* (p. 1-5), Vasile Gergely expune motivul sau „causa” care l-a determinat să porceadă în descifrarea și transpunerea în română a acestei cărți:

„[...] quă sî resufle odata și intru ai mei cu frumsetie și subtilitate străbătătoriu portul' și gustul' Lumei de amù și qua sî sê dedeie deschidânduși ochii atrăi cu serine literale a pre dulciloru sîi strămosi. Io nu potu scrie bucuria și ușiorare que aflu acum dedatu cu ortografia aqueasta nouă în linba Românescă, pe quare io insumi singuru mai cudé dânsu cu sudórea zelului meu mio amu agonisitu, amù cunoscú quă dintrunu somnu greu desceptatu, alungându din ochii minței cétia intunecimei, que o punu în linba nóstră slovele Ciriliane, dulce asemenarea cuvintelorú din rãdícina, cu cuvintele din linba Latinescă Italianescă ș.q.l. Insé luați aminte sî nu socotiți ché ȃicu aqueste din ură defaimându slovele Ciriliane, remână éle in Besereci; da grăiescu Invetiaȃiloru pentru mai mare procopsirea limbei, quare cu anevoie póate fi intraminte” (Gergely 1819: 2).

Mai mult, acesta este perfect conștient de eventualele critici pe care inițiativa lui le-ar ridica prin îndrăzneala transunerii în litere latine – „Aruncamioru altii êrô in ochi: afi greu și

¹ Vezi și remarca lui N. Iorga, *lucr. cit.*, p. 270.

² Asupra textului tradus în românește s-au pronunțat de-a lungul timpului mai mulți cercetători, cu precădere istorici literari. Amintim, în acest sens, pe Al. Duțu, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII (1700-1821). Studii și texte*, București, Editura pentru literatură, 1968, p. 313-314; Al. Piru, „O culegere de texte din secolul al XVIII-lea”, în *România literară*, nr. 15 (27), 1969, p. 12; *idem*, „Puțină sursologie”, în *Gazeta literară*, XIV (1967), nr. 8, p. 3; Șerban Cioculescu, *art. cit.*; N. Iorga, *lucr. cit.*; D. Popovici, *lucr. cit.*

³ Referitor la această parte notăm că, spre deosebire de versiunea românească a ghidului de pronunțare, varianta în limba latină conține câteva elemente suplimentare privind pronunția grupului consonantic *gn*, exprimarea perfectului compus al indicativului la persoana a treia singular și plural prin două forme (*au venit el/ei – o venit el/ei*), rostirea într-un singur cuvânt a pronumelui personal *mă* (formă elidată) și a auxiliarului verbului *a avea* (*m-am*). Mai mult, tot aici autorul traducerii face trimitere la *Elementa linguae* a lui S. Micu și Gh. Șincai, respectiv la *Ortografia* lui P. Maior apărută la Buda în 1819.

⁴ Examinând tabla de materii, intitulată *Scurta însemnarea lucrurilorú in cârticica aqueasta cuprinsé* (p. 150-151), am constatat că titlurile anterior enunțate nu sunt înregistrate.

in călcitu lucru ascrîe cu Ortografia aéstă?” (Gergely 1819: 3) –, deși „Europa intrégâ anchê astéptâ aquéstă de la noi” (Gergely 1819: 4), însă argumentul său nu se lasă așteptat: „Au quea Frâncescă nu è pede dóo ori mai incruscată și totuși potu scrie curiosu de đisu afară cuvintele sale, și atrâi cu dênsă; tâtuși o invétiâ partea que mai mare a Europeniloru! mà nique Italianescă sora linbei nóstre o intrece cu simplicitate, còte numai bine Omù la dênsa quum sî scrie?” (Gergely 1819: 3). Așadar, scrierea cu caractere latine se impune ca o necesitate,

„fiêndu chê vitrice slovele aqueste strâmutarô linba, sê schimbarô multe cuvinte, multe se perdurâ, altele slovenesci in locul' loru susu sê luarâ, și a șiè frecatâ, și inferecatâ; struncenită, și instrâinatâ linba nóstră quea romană dequedeque mai apusă, scađu și sedepârtâ multu abâtându și tare retâcîndu din firea sà” (Gergely 1819: 4).

În *Gătire in nainte indreptătore* (p. 6-14), textul prelucrat are forța persuasivă a unui adevărat manifest și, în același timp, a unui real argument pentru a fi un om cu calitate, un om care să placă de la prima vedere și a cărui purtare din afară să nu scape „din plăcerea lumii, iubirea și stimăciunea omeniloru” (Gergely 1819: 12):

„De qui darâ datori sintemu ane da in naintea ómeniloru cu unu adevratu modru a cuvîntiei așa, quātu sê le plăcemu indatâ, și indênsă sî și rêmânemu aretândune quum ne avemu din lontru, quâ quele din luontru mai de multe ori se vîndu prin quele din afară. Omul' quel' bunu, dreptu, înțieptu, harnicu și invetiatu se póte cunosce depe purtarea sa, din ochi, din căutarea depe faciê, schime, și sunetul' cuvintelor, de pe âmbletu, depe statu, întórquerea și țênerea maniloru s.a. prequum si sburdâria, sbândurimea, ne înțelepciunea și reutatea inimei nu arare ori, chiaru din semnurile aquele se respicâ. Adevêru chê mare lucru é asê zolí dupô ne infruntatâ arêtarea sa din afară, qua nu quumva prin rugina sà sgura (scoria) purtarii sale sî deie ocase nefavariteloru despre sêne judecâti.” (Gergely 1819: 10).

Secțiunea „de antêa”, intitulată *Insusirile dinafârâ, que infrumsetiasâ pe ómu intunrupt la tóte societâtiile vietii* (p. 15–112), însumează zece capitole ce tratează: frumusețea trupului, cultura feței și a căutării, cultura stării și a clătirii trupului, bună cuviința hainelor, omenia și grația; cultura linbei și a graiului; cântarea și saltul; despre complimente, veșmântul, îndrăgirea casei etc., în timp ce secțiunea „a doá”, intitulată *Insusirile quele din afarâ, quarele esórnâ¹ pe omeni in unele stâri inprejuru a vietii sociale* (p. 113–149), conține șase capitole ce iau în discuție regulile de comportament „la gustare de deminetiâ”, la prânz, în societate, în vizite, în interacțiunea cu superiorii, dar și cu „partea femeiiâscâ”.

În continuare, atenția noastră se va opri asupra capitolului al VI-lea, intitulat *Cultura linbei, și a graiului* (p. 69-95).

2. „Regulile vorbirii” în tălmăcirea lui Vasile Gergely de Csokotis

Constatând „lipsa culturii linbei” (Gergely 1819: 69-70) în genere, traducătorul caută în acest capitol să se exprime pe marginea prelucrării „Linbei Românesci, apoi de spre tonul' grairei” (Gergely 1819: 70). Pentru a oferi un ghid cât mai pertinent, respectiv indicații cât mai clare, tâlcuitorul identifică trei reguli generale, reguli pe care orice individ trebuie să și le

¹ În tabla de materii, în locul cuvântului *esórnâ*, figurează cuvântul *incuvientiasâ*.

însușească și să le aplice în viața de zi cu zi, și anume: (1) „vorbască omu acuratu gramaticesce” (Gergely 1819: 70), (2) „Nuse intribuintiesè cu vorbe străine, unde au alesale” (Gergely 1819: 72), (3) „Quando vorbesce quineva cu altu, lese tôte cuvintele quele îngômface indoite, și greu la înțelesu” (Gergely 1819: 88).

Nu e suficient, din punctul de vedere al traducătorului, ca aceste reguli generale să fie doar corect însușite, ci trebuie să fie însoțite și de o manieră elegantă de rostire. În acest sens, V. Gergely oferă nouă reguli de bază „pentru modul' cum, și in que tonu sî grâiască omu” (Gergely 1819: 88).

Prima regulă, „vorbască omu acuratu gramaticesce” (Gergely 1819: 70), aduce în prim-plan unul din elementele ce contribuie la desăvârșirea unui om cultivat, și anume întrebuițarea corectă a limbii din punct de vedere gramatical. Pentru a o putea aplica e nevoie de „o gramatică bună după a cui reguli, și se îndrepte omu” (Gergely 1819: 70), însă, din păcate, „o gramatică mai deplinită în limba Românească cu litere, nu cu slove” (Gergely 1819: 70) nu există, pentru că „partea que mai mare a invetiaților nuși batu capu după dânsa, alții mai bucuroșuși sunt a invetia pe fii sîi agrâi în limbi străine, érò a maică sua o șdrumică cum potu” (Gergely 1819: 70). Opțiunea și recomandarea traducătorului în cazul în care individul ar alege să vorbească o limbă străină sunt de a nu vorbi „alemanesce, grecesce, unguresce, sêrbesce” (Gergely 1819: 70), ci „latinesce Italianesce, frâncesce, qua aiestes' surori dulci incalete cu limba nostrâ que vechie romanâ, din quare s'au prelucratu Latinésca, după aque târziu din trânsă au resârîtu Italianésca, frâncésca, și Hispânésca” (Gergely 1819: 71).

Cunoașterea unei limbi străine primește, așadar, în accepția traducătorului un capital simbolic uriaș, în sensul în care această cunoaștere ar trebui să fie „spre binele Natiei suale” (Gergely 1819: 71), iar nu spre „fala” personală, condamnând astfel pe cei care își părăsesc limba „spre rusinea, și defăimarea poporului Romanescu în naintea altora natie străine” (Gergely 1819: 71). Mai mult, condamnabili sunt și cei care refuză să-și recunoască originea românească, însușindu-și o identitate diferită, *id est* ungurească sau sârbească, Gergely apreciind că „dela începutul sutei a doa a Rescumpărării Lumei, pênê în đioa de astăzi nu altmîntrilea fôrâ numai Românu s'au numitu” (Gergely 1819: 72), acest lucru fiind „cunoscutu începându din Bânatu pônê la muntele Hemu, și de quel mai micu copilu a natiei nôstre de que semântie se fie” (Gergely 1819: 71).

Enunțând regula a doua, „Nuse intribuintiesè cu vorbe străine, unde au alesale” (Gergely 1819: 72), V. Gergely se lansează într-o adevărată pledoarie pentru originea românilor. Cunoscând lucrările lui Gheorghe Roja și ale lui P. Maior, acesta militează pentru apelativul „ne incetatu, și ne strârputu ne numimu Români, adequâ: Nascuți fii din sângele Româniloru” (Gergely 1819: 74), susținându-și ideea cu un exemplu concret:

„Calelaptelui de pre Ceriu (via lactea) Cale lui Troianu. Fiându quâ quam după cursul ei au venitu Romanii dela Roma, și din țenutul éi subț îndreptare a numitu marelui Imperatu Traian în dacia adequâ în Aredélu, Moldua, țera muntenésca, unde țene și pâșiunile Romaniloru, séu mai mare partea Panoniei” (Gergely 1819: 74).

Tot aici, traducătorul identifică parțial și cauzele care ar putea explica „sărăcia limbii române”, și anume faptul că Dacia „fû teatrul incurgerii Gênteloru, și astăzi novercâ ne è fortuna fiându în multe laturi împârțiți, ma și cu inimile din nepricepere numai desvetiți – stricarea limbei nôstre vine mai cu alte natii, cu Ungurii, Serbii, Grecii ș.q.l.” (Gergely 1819: 74) sau „asuprirea greutăților que néau acuptușitu, și surupatu pônê la pâmêntu din tôte laturile, și inferecarê pre moșii strâmosiloru nostri” (Gergely 1819: 75). Însă, în ciuda acestor situații

care au încetinit dezvoltarea limbii române, V. Gergely este mândru să constate „Quô quele mai multe gēnte turburatōre de pace in Europa, que ne asupra una dupō alta, s’au stinsu, au perit, s’au prepēditu, érō noi amu scāpatu perāndu supunindune varvare incurgeriloru lorū” (Gergely 1819: 75). Acest lucru se datorează, după Gergely, proniciei cerești:

„Cu adeveratu minunatāi Puternicā dréptā lui Dumneseu ne au pâsītu, și scutitu ne vītīmați, pentru aque in mânilu lui numai comēndați sōrte vostrā! strāduindu și zolinduvā a āmble pê voia Sāntieniei sale, quei preinalte, si plācerea omeniloru de omenie crescini adevērați, fie aque Alemāni (nemți), greci, fie unguri, sērbi, au ori quine, toți sintem una intrun Isusu Christosu. Quare neau rēscumperatu cu sangele sūu.” (Gergely 1819: 75).

Chiar dacă limba română nu beneficiază de un statut oficial recunoscut, V. Gergely îndeamnă intelectualii români la „prelucrare”, la „a indrepta, inmulți, și togmi linba nostrā que veche Romānā, [...] și începemu aface cărți, a lucra ajutorindune unu pre altu în totu modrul □ pentru binele nostru, qua si ne rādicāmu o datā pe piçōre, se ēsimu, și scāpāmu din întunerecul’ nesciēntii” (Gergely 1819: 75-76). Însă această luminare, această scoatere din întuneric se face doar la școlile din Blaj unde „au Gymnasiu Romānescu” (Gergely 1819: 76).

Traducătorul este perfect conștient că indivizii, trăind împreună, comunică și, inevitabil, împrumută reciproc cuvinte, pentru că „Lucru fīrescu este de petrece omu intrā mai multi desvretite natii nu ē cu putintia, si nu iae unele cuvinte strāine, altēle érō dealesale si le péardā” (Gergely 1819: 79-80). Din acest punct de vedere, comparând limba română cu germana „asamēnu linba nōstrā cu a Alemanāloru poporanā” (Gergely 1819: 78), Gergely apreciază că „Linba nōstra afi linba Romaniloru que veche luāndu afarā cuvintele quele strāine, varvare, intrusā in dēnsa” (Gergely 1819: 78), pentru că „nu ē aqueia limbā pe facia pāmentului quare si nu aibā queva asemēnare a cuvintelorū cu alte limbi, fiēndu chē toți sintemu fii a unui Protōparēnte” (Gergely 1819: 74). Însă, aceasta nu-l împiedecă să îndemne la deșteptare: „Desceptātivō darē odatā, și incepeți alāsa și scōte afarā slovele, și cuvintele quele strāine din Romanā limba vostrā Fratiiloru!” (Gergely 1819: 76).

Mai mult, V. Gergely pledează pentru conservarea relațiilor de bună prietenie cu celelalte nații: „Jo una țiuu cu Grecii, Ungurii, Rusii, Sērbi, și Rumānii quei de omenie, toți mis’ frați dulci” (Gergely 1819: 86), ceea ce-i permite să adauge încă un argument ce l-a motivat în prelucrarea acestui text: „cārticica aqueasta pentru voi mai vērtoșu Dieciloru, și scolariloru de Romānu, qua si ve sciți pāsī, și căuta de voi dēchéți eși odatā la Lume intrā quei dealtā natie” (Gergely 1819: 86).

Regula a doua se încheie cu îndemnul traducătorului adresat națiilor de a viețui în pace, pentru că doar un asemenea trai poate genera bunăstarea semenilor și a patriei: „érō me rogu dīn preună tuturoru Serbiloru, Rusiloru, și Romāniloru quarii ānchē sēntiescu in sēne cunoscintia sufletului, traiți omenesce și frātesce cu totii la olaltā, nu voiți rēu unu altuia; Qhē atunce veți fi spre folosul’ Patriei, și așișderitā fericirea vōstrā” (Gergely 1819: 88).

A treia regulă expusă sună astfel: (3) „Quando vorbesce quineva cu altu, lese tōte cuvintele quele îngōmfate indoite, și greu la înțelesu” (Gergely 1819: 88). Această regulă vine ca urmare a constatării traducătorului privind absența politeții în rândul unor indivizi și de aceea îndemnul său ține de nivelul elementarului: „Iae aminte si nu vorbescā pre multe, pre iute, prea inpiștritu, cu unu tonu strāinu” (Gergely 1819: 88). Mai mult, traducătorul recomandă ca tonul grăirii folosit în societate să fie: „adeveratu respicatu, dreptu, de înțelesu, pe scurtu, și marginitu (hotaritu) forā de afecțatie, și sumetie, netedu” (Gergely 1819: 88), dând celui care va avea răbdarea să parcurgă rândurile scrise și câteva îndemnuri referitoare la intonația ce ar trebui întrebuințată.

Astfel, primul îndemn din seria de nouă aduce sub reflector preocuparea celui care vorbește pentru „sunul' graiului său” (Gergely 1819: 88), care trebuie „și fie firescu, dulce, deplacutu” (Gergely 1819: 88), iar nu îngânat și cântat precum cel al cocoșului.

În al doilea rând, acesta trebuie să fie „curatu”, „adequâ vorbascâ respicatu, chiaru quâ tótâ silaba sî se audâ” (Gergely 1819: 89), să nu rupă cuvintele în două, ci să „se dedeie numai tótâ vorba pe părți, dupô silabele ei, din quarele este alquôtuitâ” (Gergely 1819: 89). Pentru reușita deprinderii unui astfel de ton, Vasile Gergely propune un exercițiu ce ar trebui să fie executat în fiecare dimineață: „deminéatia pe ne mâncatu iae o carte a mâna, citésca din trênsa quâte o rupturâ: tare, raru, fortiendusâ deque deque totu mai netedu cu unu tonu mai resbunatu, și de înțelesu ađicere afarâ cuvintele” (Gergely 1819: 89-90). Or, dacă acest exercițiu nu poate fi practicat, atunci, asemenea lui Demostenes, lângă „vogioiu de apă”, să se facă apel la muzică, la cântare: „Cu mislocirea musicei, și a cântării capetâ graiul' omului o plecâciune lesne în doită, unu sunetu modulusu, curatu, plinime frumósâ stâtornicie, o neteđime pe intênsu” (Gergely 1819: 90). Pentru a păstra sănătatea vocii, a glasului, omul trebuie „sî se pazascâ” de „incalđire que mare, strigare peste mêsura řiapânâ, dohanire pretempurie din tênerime, recirea ne căutatâ, venturile aspre, și tari în ferbêntâtoare, mâncarea pre grasâ, și de bale multe aducâtoare, blâstêmâtiile și sburdârile trupesci” (Gergely 1819: 90-91), pentru că toate acestea afectează vorbirea.

În al treilea rând, tonul trebuie să aibă o „plinire insêne” (Gergely 1819: 91), adică ar trebui să fie un ton ferm, nu molatec, pruncesc sau femeiesc, iar la această plinire se poate ajunge mai ales „prin cântare” (Gergely 1819: 91).

Prin al patrulea îndemn, traducătorul atrage atenția că un „graiu stâtornicu” (Gergely 1819: 91) poate plăcea oamenilor, pe când unul „tremuricosu, spâimêntatu” (Gergely 1819: 91), specific în general fricoșilor, instaurează o barieră în fața alterității, a acceptării de către celălalt.

În a te face plăcut și a-ți face vorba plăcută, „modulația” (Gergely 1819: 91) este cea care joacă un rol important, pentru că o intonație, o tonalitate ascendentă sau descendentă este generată și modulată „dupô cugetele, și sênțirile omului” (Gergely 1819: 91). Mai mult, individul ajunge la o asemenea deprindere doar „prin petrecerea, și luarea aminte la aquia, quariis' invețați, și deprinși cu tonul conversației” (Gergely 1819: 92), iar, în cazul în care această posibilitate nu există, atunci cu ajutorul unui fragment dintr-o carte pe care să-l rostească în maniere diferite: când vesel, când trist, când sumeț, când umil, când cu frică, când cu disperare etc. Toate aceste stări sufletești avute în situații de comunicare concrete modifică expresia fizică – postura, fața – a unui individ.

Un al șaselea element ce aduce informații asupra educației unui individ îl constituie „ascutiimea graiului” (Gergely 1819: 92), pentru că e esențial „a da asentu în locu cuviosu în cuvinte SYLABEI, și în sentenții cuvintelor pe quare cade înțelesul' lucrului” (Gergely 1819: 92). Accentuarea corectă a cuvintelor plasează pe individul care o realizează la un nivel superior, deoarece aceasta arată că este deținător, purtător de „o culturâ a vorbirei, și afi fostu părtași societâților mai invețiate” (Gergely 1819: 93), înlesnind în acest fel „intrarea la inima altuia prin cuvintele nôstre, quare de multe ori mai multe ajunge de quêtu și que mai alêsâ medua vorbelor” (Gergely 1819: 93).

Un alt îndemn adresat individului atunci când alege să-și petreacă timpul în compania celorlalți, în „societate” e acela de a găsi „tonul” adecvat, care să placă, și nu unul „rece nepâsatu, amaru, aspru, batjocaritoriu irisitoriu, segetetoriu, și taietoriu” (Gergely 1819: 94), întrucât cu un astfel de ton un „omu mai tare vêtâmâ dequatu cu cuvintele quele mai grosu boldurósâ” (Gergely 1819: 94). Desigur că pentru a avea un „ton” corect sunt necesare câteva

calități: „ânima quea bună, dreptatea, adevêrul', și cuvioșie que intrégâ” (Gergely 1819: 94), însă, în ciuda acestor calități, e posibil ca un individ care nu-și găsește „tonul” adecvat, „de susu aradicatu”, să fie perceput de ceilalți greșit.

De aici decurge, implicit, al optulea îndemn, conform căruia individul trebuie să evite să vorbească „pre domnesce desusu, cu auctoritate mare”, ci „taria și asprimea sunetului grâirii, sî se indreptesê dupô sonticîa (momentul) lucrului que se đice” (Gergely 1819: 94).

Ultima indicație din șirul celor nouă expusă de Gergely se referă la conținutul mesajului, mai exact „Spunere a ôre queva lucru ânchê are o sie însușită culturâ, se invețe omu a spunere ori que pescurtu, și frumos chiaru de înțelesu” (Gergely 1819: 94-95), deoarece doar cu un mesaj clar poți strânge în jurul tău oameni.

3. Concluzii

Parcursul și examinarea informației înregistrate în capitolul al VI-lea al *Omului de lume* ne permit să constatăm că regulile tălmăcite în românește constituie în fapt elementele care configurează calitățile generale ale stilului aplicate însă în actul conversațional: *claritatea* (corectitudinea structurilor sintactice, conținutul accesibil, logic și coerent), *proprietatea* (întrebuințarea corectă a cuvintelor, a sensurilor acestora în redarea ideilor și a sentimentelor), *precizia* (folosirea riguroasă, precisă a cuvintelor pentru exprimarea ideilor și a sentimentelor), *corectitudinea* (respectarea normelor, a regulilor în comunicare) și *puritatea* (întrebuințarea cuvintelor și a sensurilor, a structurilor sintactice admise de limba literară). Toate aceste caracteristici stau la baza acestui „îndreptar” adaptat limbii române de la început de secol XIX, un „îndreptar” menit să ofere cadrul adecvat pentru însușirea și întrebuințarea corectă a limbii, devenind astfel un instrument ce poate fi înscris indiscutabil în seria manualelor a căror finalitate era, dincolo de cultivarea limbii, educarea individului pentru a ajunge la deplinătatea ființării sale: „Omú deplinítu din lontrú, quare dinpreună și din afarâ è prelucratu déché cu frunsetia sufletului și mândria trupului, și apurtării sale din afarâ adauge, și prin tôte que in el' sê védu, fără intețire seface plăcut și ațceptu, cu bună samâ vâ adjunge lâ scopul' deplinării sale, și sau și suitu pe únu gradu quare l' face âșià de stimatu, quâ și de iubitu inaintea tuturoru Ômeniloru” (Gergely 1819: 13-14).

IZVOARE

Gergely, de Csokotis Vasilie, 1819, *Omu de lume séu Sontice Regule Cuviëntiei, gratiei, mai alêsului modu a vietiei, și a adevèrateloru blândetiê spre întribuintiarea tenerimei Romanesci*, Acum Ântêa pe linba Daco-romanâ tradusu, și adausu, Vienna, Tipografia lui Dimitrie Davidovics.

BIBLIOGRAFIE

Bianu, Ioan, Nerva Hodoș, 1912, *Bibliografia românească veche. 1508-1830*, tom. III, București, Atelierele Socec & Co. Societate Anonimă.

Câmpean, Viorel, 2011, „Basilius Gergely de Ciocotiș, un cărturar din Andridul secolului XIX”, în *Citadela*, septembrie, p. 11-12, consultat on-line în 10 septembrie 2014 pe site-ul <http://content.yudu.com/Library/A1uvwd/Citadelasept2011/resources/11.htm>.

Cioculescu, Șerban, 1969, „Un izvor literar necunoscut”, *România literară*, II, p. 20.

***, 1979, *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei R.S.R.

- Duțu, Alexandru, 1968, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII (1700-1821). Studii și texte*, București, Editura pentru Literatură.
- Iorga, Nicolae, 1933, *Istoria literaturii românești, III. Partea întâia (Generalități. Școala Ardeleană)*, Ediția a II-a revăzută și larg întregită, București, Editura Fundației „Regele Ferdinand”.
- Iuga de Săliște, Vasile, 2012, *Dicționar istoric al localităților din județul Maramureș*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Dragoș Vodă.
- Mihai, Marina, 1998, „*Maramureșeni*” – *Portrete și medalioane*, Prefață de Alexandru Ivasiuc, Ediție și notă biografică îngrijite de Vasile Bologa, Cluj-Napoca, Editura Dragoș Vodă.
- Piru, Alexandru, 1967, „Puțină sursologie”, *Gazeta literară*, XIV, nr. 8, p. 3.
- Piru, Alexandru, 1969, „O culegere de texte din secolul al XVIII-lea”, *România literară*, nr. 15 (27), p. 12.
- Popovici, Dimitrie, 1945, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania.

„RULES OF CONVERSATION”
IN VASILIE GERGELY DE CSOKOTIS'S TRANSLATION

(Abstract)

In my paper, I discuss „the rules of conversation” such as they are translated by Vasilie Gergely de Csokotis in *Omu de lume [Man of the World]* (Vienna, 1819), a work which can be integrated among the textbooks of „practical education” spreading in the epoch and aprecie by researchers as a book of etiquette, of civility and decent behaviour.